

Kan de store fortellingene begravnes?

Av Jon Kvalbein, Aftenposten 7. september, 2006

FORTELLINGENES DØD. Den franske filosofen Jean-Francois Lyotard har hevdet at et kjennetegn på vår egen tid er at "de store fortellingene" er døde. Har han rett?

Europas kultur har kristne røtter. Bibelen forteller at Gud skapte mennesket som kronen på sitt skaperverk. Men synden skiller mennesket fra Gud. Gud sendte sin sønn Jesus Kristus til frelse. På dette grunnlag tilbys tilgivelse og nåde. En dag skal Kristus komme igjen for å dømme levende og døde. Meningen med livet er å ta imot evangeliet og leve i samsvar med Guds vilje.

Opplysningstiden åpnet for den moderne fortellingen der mennesket selv gir livet mening. Den fremhever mennesket som med sin fornuft og vitenskap avslører naturlovene og utnytter dem til eget beste. Teknikkens fremskritt bedrer menneskets ytre vilkår. Dette øker menneskets trivsel og moral. Fremtiden er lys, dersom mennesket frigjør seg fra alt som hindrer dets selvrealisering.

I ly av den moderne fortellingen, grodde de ideologiske fortellingene:

Karl Marx hevdet at mennesket var bundet av samfunnsforholdene. De sosiale betingelsene skapte ufrihet og fremmedgjøring. Skulle mennesket forandres, måtte samfunnet endres. Veien til frigjøring var klassekampen som gav arbeiderne makten over produksjonsmidlene.

Charles Darwins utviklingslære banet vei for nye tanker om mennesket. Mennesket er ikke skapt, det er blitt til på slump og uten ytre mening. Vi står ikke til ansvar for noen Gud. Det enkelte mennesket er herre i sitt eget liv. Den sekulære humanismen henter næring i en slik tenkning. Nazismen førte den evolusjonære idé til sin groteske ytterlighet: Mennesker med dårlige arveegenskaper må gå til grunne for å rydde vei for det nye overmenneske.

Sigmund Freud beskrev mennesket i kamp med sine drifter. En samvittighet som er bundet til overordnede normer, hemmer den seksuelle utfoldelsen og ødelegger livslykken. Freuds teorier inspirerte til kamp for seksuell frigjøring. Der driftslivet får utfolde seg, vil mennesket og samfunnet bli lykkelig og harmonisk, ble den kulturradikale visjon.

I en artikkel ved Sigmund Freuds 75-årsdag spår forfatteren Sigurd Hoel at "... navnene Darwin, Marx og Freud stadig oftere vil bli nevnt sammen, en slags treenighet, som betegnet avslutningen på kristendommens epoke. Avslutningen på den tid, da man trodde mennesket var et vesen annerledes enn alle andre, guddommelig av natur, utenfor årsaksloven, med fri vilje og evig liv." (Arbeiderbladet 6. mai, 1931).

Disse ulike varianter av den moderne fortellingen er fortsatt understrømmer i vår kultur. Men de har mistet evne til å virke samlende. De utløser ikke begeistring. For de stemmer ikke med erfaringen. Materiell velstand, innbyrdes konkurranse og fri driftsutfoldelse skaper ikke automatisk gode og lykkelige mennesker. Er den moderne fortellingen død fordi mennesket har mistet troen på seg selv?

Nå kan fortellingen om fortellingenes død bli en ny fortelling. I tomrommet etter modernismen trives relativismen, der intet er sant fordi alt er like sant. Der de felles målene ikke finnes, blir det opp til hver enkelt å realisere sitt private livsprosjekt. Lykken er å kjøpe, eie, bruke, elske - og kaste det eller den du ikke lenger har nytte og glede av. Bedrifter og kulturtilbud kjemper og dør i konkurransen om å tilfredstille alle våre behov. Men behovstilfredsstillelse gir ikke tilværelsen mening. Vi mangler en fellesskapsformende fortelling som gir livet innhold, fremtid og håp.

Mange merker seg at unge mennesker blir engasjert av den gamle fortellingen. Den som hadde Gud i sentrum. Gud er død, erklærte filosofen Nietzsche. Selv en filosof kan mangle kompetanse til å utstede en slik dødsattest. Nå er han død.